

ג. אגרת מחיד"א לר' ישמעאל הכהן ממודינה

ר' ישמעאל הכהן היה מגדולי הפוסקים בדורו. ספר תשובותיו "זרע אמת", שנדפס בשלושה חלקים (ליוורנו תקמ"ה, תקנ"ו, ריג"י חש"ד) הוא מספרי התשובות החשובים ביותר של חכמי איטליה. כשהגיע חיד"א בימי שליחותו השניה למודינה בחודש אדר שני תקל"ז, בא ר' ישמעאל הכהן לבקרו וחיד"א הלך לשמוע את הדרוש שלו בשבת הגדול⁵⁷. ר' ישמעאל הכהן נשא ונתן עם חיד"א על כמה תשובות שהשיב באותה העת וחיד"א מציין שסתר תשובה שלו בענין הרכבת האילנות. על פסק של ר' ישמעאל הכהן בענין ביטול שידוכין כתב חיד"א פסק אחר לבטלו⁵⁸.

האגרת המתפרסמת בזה נמצאת בכתב-יד בית-המדרש לרבנים בניו-יורק סי' 62019 (דף 41א) והיא כתובה בכתב-ידו וחתימתו של חיד"א. כתב-יד זה הוא קובץ של תשובות

54 הקמ"ד.

55 בתרגום האיטלקי שהדפיס ריבקיני נמצא בסוף התעודה התאריך: ליוורנו יג מרחשון תקמ"ד.
56 כתובות קז, א.

57 "מעגל טוב", עמ' 91, 93.

58 שם. תשובות ר' ישמעאל הכהן וחיד"א נדפסו בספרו "חיים שאל", חלק א, ליוורנו תקנ"ב, סי' י"א, דף יג, ג"ח, ב. — בשעה שהדפיס ר' ישמעאל הכהן חלק א של תשובותיו, הדפיס חיד"א באותו בית דפוס את ספרו "מחזיק ברכה" והוא מביא את תשיבותיו על-פי עלי ההגהה שראה בבית-הדפוס: "והרב המו' אב"ד ור"מ מהרי"ך נר"ו בתשובותיו סי' זרע אמת אשר החלו עולין על מזבח הדפוס". "מחזיק ברכה", או"ח סי' שיד, א, דף עב, ב; "ועתה החלו עולין על מזבח הדפוס שו"ת זרע אמת להרב המו' אישי כהן גדול כמהרי"ך נר"ו ושם ראיתי שכיוונתי לדעתו דעת עולין ע"ש סי' צ"ו שבשפלנו זכר לנו, ה' יזכרהו לטובה". שם, סי' תנג, ב, דף צב, א. ועיין גם קונטרס אחרון סי' שכו, א, דף קלג, ד.

שכולו בענין תגלחת בחול-המועד שכתב ר' ישמעאל הכהן ותשובות שהשיבו לו חכמי איטליה⁵⁹. חיד"א התנגד להתיר את התגלחת. התשובה בענין זה שנדפסה בספרו "יוסף אומץ"⁶⁰, ולא צויין בה למי נשלחה, אין היא אלא עיבוד של אגרת זו ששלח חיד"א לר' ישמעאל הכהן אב"ת-הדין במדינה, כנראה בשנת תקנ"ז.

החלק האחרון שבתשובה הנדפסת הוא תוספת מאוחרת ואין הוא נמצא בכתב-היד. אגרת זו באה, איפוא, גם ללמד על שיטתו של חיד"א בעריכת כתביו.

שאלה זו, אם מותר לגלח בחול המועד, עוררה ויכוחים הלכתיים מרובים ביחוד באותה תקופה ולאחריה, ועלתה מדי פעם בפעם על שולחנם של גדולי ההוראה באיטליה ובאשכנז⁶¹, ואף נתחבר לבירורה של בעיה זו ספר מיוחד על-ידי ר' יצחק שמואל ריגייני מגוריציאה בשם "מאמר התגלחת" (וינה תקצ"ה)⁶².

ב"ה. סדר ידבר נא עבדך דבר שנת ישמ"ח צדי"ק⁶³

האדם הגדול יתירה עליו אמ"ה מימין הגולה אמ"ה בעודף שמעתתיה מתבדרן ירי"ח אף יורי"ח ריחו נודף ה"ה הרב המופלא אב"ד ור"מ נ"י פ"ה ע"ה⁶⁴ כמהר"ר גרו כיום יאיר זר"ה העודף כי"ר.

מחויב קידה לפני כסא תורתו. הדא דתימא מקבלת המאור הגדול זה כתב ידו ובמקום גדולתו שם ענותנותו⁶⁵ אחרי מי יצא מלך בישראל, אחר אחד מבני פרעו"ש ולא הגיע לנמ"ל. ואולם באשר דבר מלך היא גופה גזרה אביע אומר כי הנה הרב נר"ו כה ידבר לפי ראות עיניו אל עירו ואל שער מקומו, אמנם אני הגבר נפיק לקרייתא ובלכת דמצוה בשליחות עה"ק שמעה אזני אנשים מדברים מחציהם כי החכמים שקדמו בלי דעת העמיסו עלינו בגדרי עריות ושבת וסתם יינם וכיוצא, ועתה חכמי דורנו התחילו להבין כי הראשונים טעו, כי עתה יש רב גדול באשכנז⁶⁶ שהתיר לגלח בכה"מ, וכן יהיה בהוצאת שבת ובעריות וס"י⁶⁷ וכיוצא. ובהיות שלא ידעתי שורש לדבריהם, אני עניתי כמלא פי תנור וגערתי בהם ואמרתי: אתם ידעתם כי הפלוסוף הגדול הרמב"ם אשר כל חכמי הגוים הם מודים בחכמתו הוא כתב כל האסורים, ודבריהם שקר שלא יש חכם בדורנו מתייר אסורים שגבלו ראשונים ונתפשטו בכל ישראל, כי בימי מרן בעל ש"ע

59 גם בשו"ת "זרע אמת", חלק ג, ריגייני חש"ד, סי' נד-נה, דף סג, ד-סה, ה, נמצאות שתי תשובות בענין תגלחת בחול-המועד.

60 ליורנו תקנ"ח, סי' ז, דף ט, ב. ר' גם ספרו "מחזיק ברכה", או"ח סי' תקמב, א.

61 עיין "שו"י חמד" לר' חיים חזקיהו מדיני, אסיפת דינים, חלק ח, מערכת חיל-המועד, חארשא חריג"ו, דף סג ג-סה, ב.

62 ר' גם תשובות ר' חננאל ב"ר שמואל מתתיה ניפי ור' יוסף דוד זינצהיים, זכרון לאברהם א' הרכבי, סטברבורג תרס"ט, במאמר לקוטים מכתבי הרב חננאל ניפי מאת יוסף ירא, עמ' 431-476. שניהם השתתפו בשנת תקס"ו במישב הסנהדרין בפריז ונתעוררה השאלה אם המשתתפים יוכלו להתגלח בחול המועד סוכות.

63 צ"ל לפ"ג - תקנ"ו, כי "יוסף אומץ" נדפס בשנת תקנ"ח.

64 נר ישראל, מטיש החזק, עמוד הימיני.

65 מגילה לא, א.

66 ר' יחזקאל לאנזא, בעל "נודע ביהודה", ר' חלק א, או"ח סי' יג.

67 וסתם יינם.

כבר נהגו לגלח הזקן כמ"ש בס' יין המשומר⁶⁸. וזה כמה מאות שנים שרבנים וגאונים גדולים החזיקו באסור גלוח בחש"מ. וכזאת וכזאת דברתי קשות ורכות לפי העת. ואחר זה הלכתי לאמשט' ושם ראיתי ס' נודע ביהודה תשובות להגאון מהר"ר יחזקאל שהתיר גלוח בח"ה ע"י פועל שאין לו מה יאכל, וידעתי שרש הדברים. ותכף אורו חיל הגאונים רב ברלין ורב אשכנזים באמשט' וכתבו ודברו קשות ונדפס בס' בנין אריאל⁶⁹. גם ידעתי נאמנה שגאוני פולין ואשכנזי הטב חרה להם ופגעו בכבודו, ואין ספק כי כל רבני ארץ ישראל וקושט' ומצרים וכל גלילות ערי טורקיא"ה ודמשק וארץ"י⁷⁰ ומערב פנימי וחיצון כלם יודו לחכמי אשכנזי ופולין. וזה גרם שמי שאינו ראוי להיות תלמיד תלמידו של הגאון מהר"ר יחזקאל נטל עטרה לומר שהוא חולק על הרב. ובאמת שעתה כי גברו המזלזלים באיסורין מזה יבואו להתיר כמה איסורין וכבר נודע אשר בדו מלבם שבאיטליא התירו השבת וכיוצא והשררות אמרו שצריכים כל ישראל אשר שם להתיר, וגדל צערם, עד ששלחו מאלטונא והמבורגו ועיר בידין פה עט צרה, ותכף כתבו והדפיסו כי שקר ענו⁷¹. וידענו כי הועיל לישראל ונהפכו פני עז"י דמסנן כשולי קדירה. ואדוני חכם כחכמת מלאך אלקים וכליותיו גובעות חכמה וחכם עדיף מנביא. וש' כסא תורתו יגדל לעד ברב עושר וכבוד כנפשו החכמה הרמה ונשאה ונפש אדם מועט נאה דורש ש' כת"ר תמיד בדביקה חשיקה חפיצה.

הצעיר חיים יוסף דוד אזולאי ס"ט

ד. אגרות חכמי איטליה וחי"ד"א לשליח ירושלים

ר' שמואל סאנגוויניטי

ר' אברהם ישמעאל סאנגוויניטי, אביו של ר' שמואל, היה בן למשפחה עשירה במודינה. בשנת תק"א, בהיותו בן חמש-עשרה שנה⁷², עלה בשיירה של ר' חיים אבן עטר לארץ-ישראל והצטרף לבית מדרשו "כנסת ישראל", עסק בקבלה ונמנה עם חבורת המקובלים "אהבת שלום" שבין מארגניה היה חי"ד"א. והוא חתום על שטרי ההתקשרות משנות תקי"ד, תקי"ז ותקי"ח⁷³. קשרי הידידות שבין שני הרבנים הביאו לקשרי משפחה. בנו של חי"ד"א, ר' אברהם אזולאי, נשא את בתו של ר' אברהם ישמעאל סאנגוויניטי⁷⁴.

ר' שמואל סאנגוויניטי נולד בירושלים לאחר שנת תק"ד. באוסף אגרות ממודינה שבספרית בית המדרש לרבנים בני-יורק, סי' S 7/174 (דף 25א), נשתמר שטר-הרשאה, המתפרסם להלן, שנתנה לו אמו בחודש שבט תקמ"א לפקח על נכסי בעלה. השטר מקוים בבית הדין בירושלים שחבריו היו ר' יום טוב אלגאזי, ר' יעקב לבית חזן ור' ישראל

68 לר' נחן שפירא, ויניציאה ת"כ, כל הספר דן באיסור תגלחת הזקן.

69 לר' שאול ב"ר אריה ליב, רבה של קהילת האשכנזים באמשטרדם, אמשטרדם תקל"ח, חלק ב, דף ל. 70 ומארס-צובה.

71 השווה "מכתבי הרבנים... אשר בערי איטליא", ליורנו תקנ"ו.

72 ב' קלאר, רבי חיים אבן עטר, עלייתו לארץ-ישראל, ירושלים תשי"א, עמ' נד.

73 ר' ספר החי"ד"א, בית-המדרש, פרק בני חבורת המקובלים "אהבת שלום".

74 שם, הסרק על ר' אברהם אזולאי.